

Dmitriy Panto

ORCID: 0000-0002-5467-9990

Muzeum II Wojny Światowej
w Gdańsku

Niemiecko-sowieckie walki o Westerplatte w marcu-kwietniu 1945 r.

**German-Soviet battles of Westerplatte
in March-April 1945**

VARIA

WESTERPLATTE
ARMIA CZERWONA
GDAŃSK 1945
1. ZAPASOWY BATALION MORSKI

WESTERPLATTE
RED ARMY
GDAŃSK 1945
1ST PROVISIONAL NAVAL
BATTALION

Abstrakt

Artykuł jest poświęcony niemiecko-sowieckim walkom o Westerplatte z końca marca 1945 r. Na podstawie materiałów źródłowych został zrekonstruowany ich dokładny przebieg. Uzyskane dane pozwalają na zweryfikowanie mitu dotyczącego dnia zakończenia bitwy oraz oddziałów biorących w niej udział, który wykreowała komunistyczna propaganda. Dodatkowo udało się zidentyfikować część żołnierzy sowieckich, którzy zginęli w trakcie tych walk.

Abstract

The article recounts the German-Soviet battles for Westerplatte at the end of March 1945. The data obtained from source material debunks the myth that surrounds the exact date the battle ended and allows to establish the units taking part in it. That myth was fabricated by communist propaganda. In addition, the obtained data made it possible to identify some of the Soviet soldiers who were killed during the battle.

W pamięci zbiorowej półwysep Westerplatte funkcjonuje przede wszystkim jako miejsce rozpoczęcia II wojny światowej i bohaterskiej walki polskich obrońców Wojskowej Składnicy Tranzytowej z wrogimi siłami III Rzeszy, która rozegrała się w dniach 1–7 września 1939 r.¹ Na margines historiografii odeszły natomiast tematy związane z niemiecką okupacją półwyspu w latach 1939–1945² i starciami na Westerplatte wiosną 1945 r. W artykule zostanie przedstawiony i uporządkowany chronologicznie przebieg tych walk. Będzie to także okazja do zdekonstruowania mitów, które powstały w czasach PRL, dotyczących daty zakończenia bitwy oraz udziału w niej 1. Morskiego Batalionu Zapasowego.

¹ J. Tuliszka, *Westerplatte 1926–1939*, Toruń 2011; A. Drzycimski, *Westerplatte*, cz. 1: *Reduta w budowie 1926–1939*, Gdańsk 2014; *idem*, *Westerplatte*, cz. 2: *Reduta wojenna 1939*, Gdańsk 2014; Z. Flisowski, *Tu na Westerplatte*, Warszawa 1982; *idem*, *Westerplatte*, Warszawa 1974.

² Więcej o pracy przymusowej na Westerplatte zob.: *W cieniu obozu Stutthof: martyrologia więźniów w gdańskim obozie Neufahrwasser (1939–1940) i Aussenstelle Westerplatte (1939–1941). Wybór relacji i wspomnień*, wstęp, oprac. W. Turek, Gdańsk 2020; E. Grot, *Praca więźniów z przejściowych obozów dla jeńców cywilnych w Gdańsku, Nowym Porcie i Stutthofie na Westerplatte w latach 1939–1941*, „Stutthof. Zeszyty Muzeum” 2013, z. 1; M. Orski, *Filie obozu koncentracyjnego Stutthof w latach 1939–1945*, Gdańsk 2004.

Głównymi źródłami niniejszego badania naukowego będą dzienniki bojowe³ 70. Armii oraz poszczególnych jednostek 114. Korpusu Strzeleckiego (KS), które walczyły na Westerplatte. Połączenie nowych informacji ze znanymi niemieckimi i polskimi źródłami pozwoli obiektywnie opisać walki o półwysep oraz rzeczowo odpowiedzieć na pytanie, kiedy Westerplatte zostało zajęte przez oddziały Armii Czerwonej.

26 marca 1945 r. marszałek Konstanty Rokossowski rozkazał 70. Armii (pod wodzą gen. płk. Wasilija Popowa) zająć Letnicę, Nowy Port, Brzeźno, przeforsować kanał portowy i zdobyć Westerplatte oraz twierdzę Wisłoujście⁴. Strona niemiecka do obrony półwyspu wyznaczyła 73. Dywizję Piechoty (dowodzoną przez gen. por. Franza Schliepera), XXVII Korpus Armijny, VII Korpus Pancerny⁵ oraz inne pomniejsze jednostki rzucone jako posiłki (np. policyjny pułk BEKA). Siły niemieckie jednak były niewystarczające. Do stworzenia dywizji czy korpusu na odpowiednim poziomie osobowym i technicznym brakowało im zarówno uzbrojenia, jak i żołnierzy. Linie obrony stworzyli żołnierze Wehrmachtu wzdłuż Wisły – od Westerplatte przez Ostrów i Nową Motławę⁶. Prowizorycznie przygotowane punkty obronne wyznaczono na Westerplatte, w twierdzy Wisłoujście oraz fabryce chemicznej (Chemischen Fabrik Pommerensdorf). Zaplanowana obrona miała trwać do czasu całkowitej ewakuacji drogą morską (na Półwysep Helski i stamtąd dalej, na zachód) bądź ucieczki na wschód w kierunku Stogów, skąd można było wycofać się na Żuławy i Mierzeję Wiślaną⁷.

27 marca gen. Popow wydał kolejny rozkaz. 114. KS miała zająć Gdańsk-Zaspe oraz przekroczyć kanał portowy i opanować Westerplatte⁸, natomiast 3. Gwardyjski Korpus Pancerny (GKP) miał wesprzeć ten atak. Warto podkreślić, że Popow stanowczo zażądał od dowódców realizacji wytycznych dotyczących taktyki prowadzenia walk w mieście oraz wyjaśnienia podległym oddziałom jej specyfiki. Sowieccy żołnierze nie byli przygotowani do ulicznych starć. Dokładne instrukcje miały zminimalizować straty. Części korpusu jeszcze do końca dnia udało się zmusić Niemców do wycofania

³ Dzienniki bojowe udało się uzyskać ze strony internetowej <https://pamyat-naroda.ru/>.

⁴ Центральный Архив Министерства Обороны (ЦАМО; Centralne Archiwum Ministerstwa Obrony Federacji Rosyjskiej), ф. 46, оп. 2394, д. 1305, документ 101; T. Gliniecki, D. Panto, *Krzywy obraz wojny. Armia Czerwona w Gdańsku i Prusach w 1945 r.*, Gdańsk 2019, s. 158; K. Sobczak, *Kierunek Bałtyk. Wyzwolenie polskich ziem północnych 1944–1945*, Warszawa 1978, s. 346.

⁵ H.J. Pantenius, *Letzte Schlacht an der Ostfront. Von Döberitz bis Danzig 1944/1945. Erinnerung und Erfahrung eines jungen Regimentskommandeurs*, Hamburg 2002, s. 227–269.

⁶ J. Daniluk, „Miasto skoszarowane”. *Garnizon Gdańsk w latach 1939–1945*, Gdańsk 2020, s. 425; А.С. Завьялов, Т.Е. Калядин, *Восточно-померанская наступательная операция советских войск. Февраль-март 1945 г.*, Москва 1960, s. 196; H.J. Pantenius, *Letzte Schlacht an der Ostfront...*; K. Anduła, *1. Warszawska Brygada Pancerna im. Bohaterów Westerplatte na froncie (1943–1945)*, Warszawa 2015.

⁷ *Ibidem*, s. 443; K. Sobczak, *Kierunek Bałtyk...*, s. 349.

⁸ ЦАМО, ф. 46, оп. 2394, д. 1482, к. 154.

się w kierunku wschodnim i południowo-wschodnim⁹. W wyniku tych walk 114. KS stracił 40 żołnierzy, a 218 zostało rannych; natomiast straty 3. GKP wyniosły 18 poległych, 36 rannych oraz 6 zniszczonych czołgów. Wieczorem 114. KS otrzymał rozkaz ze sztabu armii, zgodnie z którym miał przed wschodem słońca 28 marca podjąć próbę sforsowania Martwej Wisły, a od godziny 10.00 być w gotowości do realizacji nowych rozkazów dowództwa 70. Armii dotyczących działań na wschodnim brzegu rzeki. W dokumencie stanowczo podkreślono istotność włączenia do walk artylerii, w tym także tej najcięższej. 3. GKP miał osłaniać forsowanie Martwej Wisły oraz pozostawać w gotowości do przerzucenia swoich sił za rzekę, gdy piechota już opanuje jej brzeg. Zadanie zrealizowano i na wschodnim brzegu ustanowiono przyczółki (IL. 1)¹⁰. Niemiecki oficer Heinz Voellner, uczestniczący w walkach w Gdańsku, tak wspomina ten epizod:

» [...] udało się Rosjanom, pod osłoną ciemności i w gęstej porannej mgle, przedostać się z Holmu przez mający tam tylko 150 metrów szerokości Port Cesarski i stworzyć na terenie fabryk Chemischen Fabrik Pommerensdorf przyczółek. Poszerzał się on szybko na północ przez teren Portu Węglowego do Nowego Basenu Portowego przy Wisłoujściu, może także z włączeniem miejscowości Wisłoujście. Przyczółek ten wytworzył duże zagrożenie, dawał on bowiem Rosjanom możliwość odcięcia niemieckich oddziałów stojących jeszcze na zachód od Wisły oraz także na Westerplatte¹¹.

Wieczorem 114. KS otrzymał rozkaz ze sztabu armii, zgodnie z którym miał przed wschodem słońca 28 marca podjąć próbę sforsowania Martwej Wisły, a od godziny 10.00 być w gotowości do realizacji nowych rozkazów dowództwa 70. Armii dotyczących działań na wschodnim brzegu rzeki.

Według niemieckich źródeł 73. Dywizja Piechoty podejmowała próby kontrataku w celu zlikwidowania sowieckich przyczółków¹². Znajdujący się wówczas w Gdańsku niemiecki oficer sztabowy Hans J. Pantenius tak opisuje te wydarzenia: „Na odcinku sąsiadującej na południu 389 dywizji udało się wrogowi przeprawa przez Martwą Wisłę [...]. Użyte tutaj części 389 dywizji rzekomo nie dopisały...”¹³. Uderzenie jednostek pancernych zmusiło ją jednak do wycofania się na teren Westerplatte¹⁴. sowieckie dokumenty potwierdzają taki przebieg zdarzeń; wspomina się w nich również, że w czasie forsowania Martwej Wisły opór Niemców był zaciekły. Tego dnia w wyniku walk zginęło 38 żołnierzy 114. KS, a 234 zostało rannych¹⁵.

⁹ *Ibidem*, k. 155.

¹⁰ *Ibidem*, k. 159.

¹¹ H. Voellner, *Die letzten Tage der Schlacht um Danzig*, „Unser Danzig” 1983, Nr. 7, s. 6. Serdecznie dziękuję dr. Marcinowi Westphalowi – zastępcy dyrektora Narodowego Muzeum Morskiego, za pomoc w tłumaczeniu tekstów niemieckojęzycznych.

¹² J. Daniluk, „*Miasto skoszarowane*”...

¹³ H.J. Pantenius, *Letzte Schlacht an der Ostfront*...

¹⁴ *Ibidem*, s. 259.

¹⁵ ЦАМО, ф. 46, оп. 2394, д. 1482, к. 160, 162.

29 marca jednostki 114. KS podjęły próbę sforsowania kanału portowego poniżej Westerplatte. Żołnierze 73. Dywizji Piechoty, 4. Dywizji Pancernej oraz 389. Dywizji Pancernej, która znajdowała się na odcinku między twierdzą a fabryką chemiczną, powstrzymali jednak szturm¹⁶. Niemcy z rejonu twierdzy Wisłoujście bez powodzenia kontratakowali (między 5.00 a 8.00 uczyniły to ośmiokrotnie) w kierunku pozycji sowieckich przy wsparciu artylerii okrętowej oraz moździerzy¹⁷. Z powodu strat osobowych i braku amunicji niemiecki opór powoli słabł. Najbardziej dotkliwy dla Niemców był potężny ostrzał sowieckiej artylerii okolic twierdzy i fabryki. Tego dnia 114. KS odnotował 25 zabitych oraz 151 rannych żołnierzy. Do wieczora Armia Czerwona zbudowała już dwa mosty pontonowe, które ułatwiły przedostanie się na drugi brzeg.

30 marca dowódca 70. Armii rozkazał zniszczyć oraz oczyścić wschodni brzeg Martwej Wisły i kanału portowego¹⁸. O godzinie 6.00 trzy pułki strzeleckie z 160. Dywizji Strzeleckiej (wchodzącej w skład 114. KS) ponowiły próbę przejścia kanału portowego. Najbardziej na południu kanał forsował 1297. pułk, w środkowej części 1293., na północ zaś 1295. Niemieckie jednostki ostrzeliwały przedostających się czerwonoarmistów z karabinów maszynowych i pancernych. Jako pierwszy, około godziny 8.00¹⁹, na drugi brzeg przedostał się 1295. pułk, zdobywając przyczółek. Ponieważ przeprawa 1293. pułku zakończyła się porażką, decyzją dowództwa jego dwa bataliony przerzucono na odcinek 1295. pułku, aby w tym miejscu przedostały się na Westerplatte i kontynuowały natarcie na terenie półwyspu²⁰. Po przeprawie na drugą stronę kanału żołnierze 1293. pułku atakowali we wschodnim kierunku, wzdłuż koryta kanału²¹. Według niemieckich źródeł Sowietci dopiero wieczorem przełamali opór jednostek Wehrmachtu i wdarli się na Westerplatte²². Tego dnia 114. KS odnotował 39 osób zabitych oraz 106 rannych.

31 marca wspomniane pułki strzeleckie, zajmując pozycje wzdłuż brzegu kanału portowego, kontynuowały wypieranie niemieckich jednostek wojskowych znad kanału oraz brzegu Zatoki Gdańskiej, w tym Westerplatte (w dziennikach bojowych odnotowano silny opór Niemców). Według niemieckich źródeł 73. Dywizja Piechoty sukcesywnie odpierała ataki Sowietów oraz przeszkadzała w desancie na półwysep kolejnych

¹⁶ H.J. Pantenius, *Letzte Schlacht an der Ostfront...*, s. 227–269, 261.

¹⁷ *Ibidem*, s. 165; H. Voellner, *Die letzten Tage...*

¹⁸ ЦАМО, ф. 46, оп. 2394, д. 1482, к. 169.

¹⁹ ЦАМО, ф. 13633, оп. 20250, д. 61, к. 229; H. Voellner, *Die letzten Tage...*

²⁰ H.J. Pantenius, *Letzte Schlacht an der Ostfront...*

²¹ ЦАМО, ф. 7933, оп. 75749, д. 12, к. 51.

²² „Na odcinku 73. Dywizji Piechoty wróg wyładował na Westerplatte. Stare umocnienia, których Polacy w roku 1939 dzielnie bronili przez tydzień, nie mogły być długo utrzymane przez zdziśniętą i rozbite części 73. dywizji”. H.J. Pantenius, *Letzte Schlacht an der Ostfront...*, s. 227–269.

jednostek Armii Czerwonej²³. Do końca dnia wszystkie trzy pułki²⁴ zajęły Westerplatte²⁵, tracąc 19 osób; 30 żołnierzy zostało rannych²⁶. W sprawozdaniu z działalności 160. Dywizji Strzeleckiej odnotowano, że walki na tym terenie trwały około doby²⁷. Tego samego dnia jednostki 70. Armii zlikwidowały opór Niemców na wschodnim brzegu Martwej Wisły, realizując tym samym rozkaz. Kosztowało to życie 34 żołnierzy 114. KS, a 64 zostało rannych²⁸.

W pierwszej połowie 1 kwietnia 1945 r. siły 160. Dywizji Strzeleckiej zajmowały się oczyszczeniem zajętego terenu Zatoki Gdańskiej. Następnie otrzymała zadanie zajęcia pozycji obronnych wzdłuż linii brzegu morza²⁹ (według dokumentów teren przekazano dywizji o godz. 13.00). Jeszcze tego samego dnia połączyła się z nacierającą z południa i południowego wschodu 76. Gwardyjską Dywizją Strzelecką, wypełniając tym samym wyznaczone przez dowództwo zadanie. Pozostałości broniących się jednostek niemieckich na półwyspie próbowały się ewakuować drogą morską. Pantenius tak opisał ostatnie godziny walk: „Na froncie północnym – Westerplatte i cytadela Wisłoujście – ciężko doświadczone części 73. Dywizji Piechoty prowadziły do wieczora swoją beznadziejną walkę, widocznie resztki załóg mogły za pomocą łodzi motorowych zostać zabrane w bezpieczne miejsce”³⁰. Wycofujące się na wschód oddziały niemieckie dołączały do jeszcze walczących, rozrzuconych po obrzeżach miasta jednostek 4. Dywizji Pancerna oraz 73. Dywizji Piechoty wzmocniły obronę w rejonie Stogów.

Podsumowując, walki o półwysp Westerplatte prowadzone przez jednostki Armii Czerwonej toczyły się od 27 marca do 1 kwietnia 1945 r. W bezpośrednich działaniach bojowych brały udział 1293., 1295. i 1297. pułki strzeleckie wchodzące w skład 160. Dywizji Strzeleckiej z 114. Korpusu Strzeleckiego 70. Armii II Frontu Białoruskiego oraz jednostki 73. Dywizji Piechoty Wermachtu. Ogólne straty 114. KS³¹ wyniosły: 230 zabitych oraz 712 rannych, w tym 160. DS straciła około 115 żołnierzy, a 571 zostało rannych³². Ciała Sowietów zabitych w trakcie walk o Westerplatte w latach 1946–1949 ekshumowano i pochowano na cmentarzu wojennym Żołnierzy Armii Radzieckiej przy ul. Generała Giełguda w Gdańsku. Dostępne dane

²³ *Ibidem*.

²⁴ ЦАМО, ф. 13633, оп. 20250, д. 61, к. 231. 1 kwietnia 1945 r. dywizja liczyła 527 oficerów, 905 podoficerów oraz 2243 szeregowych żołnierzy.

²⁵ ЦАМО, ф. 46, оп. 2394, д. 1482, к. 174.

²⁶ ЦАМО, ф. 13633, оп. 20250, д. 61, к. 231.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ ЦАМО, ф. 46, оп. 2394, д. 1482, к. 175.

²⁹ ЦАМО, ф. 13633, оп. 20250, д. 61, к. 232.

³⁰ H.J. Pantenius, *Letzte Schlacht an der Ostfront...*, s. 227–269.

³¹ Brakuje danych dotyczących strat na 31 marca 1945 r.

³² ЦАМО, ф. 7933, оп. 75749, д. 12; ЦАМО, ф. 46, оп. 2394, д. 1482.

źródłowe pozwalają zidentyfikować 14 sowieckich żołnierzy poległych w trakcie działań bojowych na półwyspie (aneks I)³³.

W powojennej literaturze przebieg tych walk obrósł rozmaitymi komunikacyjnymi mitami propagandowymi, które zniekształcały prawdę o dacie zakończenia walk oraz jednostkach biorących w nich udział. Główny mit skonstruowany w tym okresie dotyczy rzekomej obrony Westerplatte przez Niemców do 7 kwietnia 1945 r.³⁴ Oczyszczyć teren półwyspu miał jakoby 1. Samodzielny Morski Batalion Zapasowy, który przybył do Gdańska dopiero kilka dni wcześniej³⁵. Analizując retorykę prac naukowych z okresu PRL³⁶

³³ Na podstawie Otwartej Bazy Danych Memoriał.

³⁴ E. Kosiarsz, *Wyzwolenie Polski Północnej 1945*, Gdynia 1967, s. 215; E. Kosiarsz, W. Pogoda, R. Witkowski, *Westerplatte*, Gdynia 1967, s. 39–41; R. Witkowski, *Westerplatte. Historia i dzień dzisiejszy*, Gdańsk 1977, s. 108–109; M. i Z. Flisowscy, *Bastion u wrót Gdańska*, Warszawa 1985, s. 94–96; W. Radziszewski, *Marynarka Wojenna w latach 1945–1949*, Gdańsk 1979, s. 19; H. Malinowski, *Powstanie i działalność 1 Samodzielnego Morskiego Batalionu Zapasowego*, „Rocznik Ośrodka Nauk Społecznych i Wojskowych Marynarki Wojennej” 1964, nr 2, s. 85–86; R. Borowski, *Granitowy kolos u wrót gdańskiego portu. Historia Pomnika Obrońców Wybrzeża*, Trójmiasto. pl, <https://historia.trojmiasto.pl/Granitowy-kolos-u-wrot-gdanskiego-portu-Historia-Pomnika-Obrońców-Wybrzeża-193784.html#tri> [dostęp: 26 VI 2022]; A. Kałwa, *70 lat temu oddziały 2. Frontu Białoruskiego zdobyły Gdańsk*, Dzieje.pl, <https://dzieje.pl/aktualnosci/70-lat-temu-oddziały-2-frontu-bialoruskiego-zdobyly-gdansk> [dostęp: 26 VI 2022].

³⁵ E. Kosiarsz, *Wyzwolenie Polski Północnej...*

³⁶ „Ponieważ na Westerplatte nadal przebywało zgrupowanie hitlerowskie, w nocy z 6 na 7 kwietnia batalion morski otrzymał rozkaz wzięcia udziału w planowanym przez dowództwo radzieckie szturmie na tę plaćkawkę. Do wykonania tego zaszczytnego i symbolicznego niejako zadania wyznaczono kompanię desantową dowodzoną przez porucznika Eugeniusza Jereczka. Komandor porucznik Leon Doroszewski pisze w swej relacji: «Marynarze wiadomość o udziale w bitwie o Wisłoujście i Westerplatte przyjęli z entuzjazmem, chęć walki była ogromna. Starannie się do niej przygotowywali, czyszili broń, magazynki do pepezu oraz zaopatrywali się w dostateczną ilość amunicji. Następnego dnia mieliśmy przejść w rejon bezpośredniej styczności z nieprzyjacielem, rozpoznać cele i wspólnie z oddziałami i radzieckimi przystąpić do uderzenia». Zapał marynarzy był zrozumiały. [...] Nie mając nadziei na ewakuowanie się z zagrożonego rejonu drogą morską, hitlerowcy skapitulowali w przewidywaniu rozpoczęcia natarcia. Miejsce, w którym rozpoczął się szaleńczy marsz na podbój świata, było teraz świadkiem klęski butnego niegdyś wroga”. E. Kosiarsz, W. Pogoda, R. Witkowski, *Westerplatte...*, s. 41; „Jak wyglądało wykonanie tego bez wątpienia zaszczytnego, a równocześnie symbolicznego zadania, relacjonuje komandor Henryk Malinowski [...] «6 kwietnia zajęliśmy wraz z oddziałem marynarzy radzieckich pozycje wyjściowe na przednim skraju obrony, na brzegu Kanału Kaszubskiego w Nowym Porcie. Całą noc trwało rozpoznanie ogniem, sen nikomu nie zamknął powiek – wszyscy przygotowali się do szturmie. Radzieccy marynarze podchodziły do nas i w milczeniu ściskali nam dłonie. Ich milczenie, tak jak i nasze, było zwiastunem niemieckiej klęski na Westerplatte. Nie, nie mogło być siły, poza śmiercią, która mogła by nas zatrzymać... Późną nocą, 7 kwietnia, nastąpiło przegrupowanie oddziałów szturmowych. Grupa porucznika Jereczka zajęła pozycje nieopodal latarni morskiej. Wyznaczono godzinę szturmie: 6 rano. Pół godziny przed tym terminem wiatr przyniósł z oddali słowa wypowiedziane w języku niemieckim ze śpiewnym rosyjskim akcentem. Słowa przebrzmiały bez echa. Coraz wyraźniejsze były kontury obiektów szturmie. I niemal równocześnie z jasnym odbłaskiem wschodzącego słońca ktoś zawołał: – Patrzcie! Biała flaga! Poddają się! Hitlerowcy poddali się bez walk. Na Westerplatte pierwsi wkroczyły nasi chłopcy z Batalionu Morskiego» [podkreślenie – D.P.]”. R. Witkowski, *Westerplatte...*

oraz biorąc pod uwagę brak rosyjskich i niemieckich źródeł³⁷ – potwierdzających, że do takiego wydarzenia doszło 7 kwietnia – można postawić tezę, że historia ta była konstruktem propagandowym, na którym chciano budować mit zwycięskiego Wojska Polskiego w walce o Gdańsk i Westerplatte. Fundamentem tego mitu była następująca poetyka: „Udział Polaków w szturmie Westerplatte miał przecież być w ich przekonaniu [marynarzy z 1. Morskiego Batalionu Zapasowego – D.P.] odwetem za podstępłą napaść hitlerowców na polską placówkę we wrześniu 1939 roku. Walka polskich marynarzy miała mieć rzeczywiście charakter symboliczny aktu sprawiedliwości”³⁸. W takim ujęciu wybór 7 kwietnia (w analogii do 7 września 1939 r.) jako dnia ostatecznej likwidacji niemieckiego oporu w Gdańsku i na półwyspie zdaje się czytelny. Według ukutego przez polskich komunistów uzusu propagandowego miało to wyglądać na wypędzenie Niemców z Westerplatte przez Polaków.

Ostateczną i rozstrzygającą odpowiedź w kwestii zajęcia Westerplatte przez marynarzy 1. Morskiego Batalionu Zapasowego dają dokumenty jednostki przechowywane w gdyńskim Oddziale Zamiejscowym Archiwum Wojskowego w Toruniu. Zasób archiwalny dotyczący batalionu wynosi 31 teczek; wszystkie te materiały zostały przejrane i zbadane w ramach przygotowania niniejszego artykułu. W wyniku kwerendy udało się ustalić następujące fakty. Na początku kwietnia 1945 r. oddziałom 1. Morskiego Batalionu Zapasowego powierzono ochronę stoczni w Gdańsku; następnie wartę przekazano żołnierzom Armii Czerwonej. Oddział przybył do Gdańska 2 kwietnia o godzinie 14.00, a od 3 kwietnia przebywał na terenie stoczni Schichau³⁹. 7 kwietnia, kiedy batalion pełnił wartę w stoczni, przybył ppłk Markin z Armii Czerwonej i zażądał opuszczenia stoczni. Według ustaleń komendanta miasta gen. Siemiona Mikulskiego i dowódcy 1. Morskiego Batalionu Zapasowego kom. Karola Kopca 8 kwietnia o godzinie 18.00 batalion miał zdać ochronę stoczni w ręce komendanta III rejonu – ppłk. Markinowi⁴⁰.

Z dokumentów wynika również, że 7 kwietnia 1945 r. oddziały batalionu dostały rozkaz przemarszu z Gdańska do Gdyni-Oksywiu, gdzie miały zająć się ochroną gdyńskiej stoczni oraz Stoczni Marynarki Wojennej na Oksywiu. Podczas przemarszu doszło do wypadku – marynarz Mieczysław

Ostateczną i rozstrzygającą odpowiedź w kwestii zajęcia Westerplatte przez marynarzy 1. Morskiego Batalionu Zapasowego dają dokumenty jednostki przechowywane w gdyńskim Oddziale Zamiejscowym Archiwum Wojskowego w Toruniu.

³⁷ Między innymi: „Dnia 31 doszło po ciężkich walkach do utraty Westerplatte, podczas ciągle jeszcze się ruchu wahadłowego na Hel” (H. Voellner, *Die Schlacht um Danzig 1945*, „Unser Danzig” 1981, Nr. 6, s. 5–6).

³⁸ E. Kosiarski, W. Pogoda, R. Witkowski, *Westerplatte...*

³⁹ Archiwum Wojskowe w Toruniu – Oddział Zamiejscowy w Gdyni, 3767/85/31, Sprawozdanie, k. 44.

⁴⁰ *Ibidem*, Wyciąg rozkazu dziennego nr 60 dowódcy 1. Morskiego Baonu Zapasowego, 16 VI 1945 r., k. 207.

Cielepa⁴¹ wszedł na minę i zmarł wskutek odniesionych ran⁴². Zeznania świadków mówią tylko tyle, że 14-osobowy oddział pod przewodnictwem Cielepy, „rzekomo znającego dobrze teren”, udał się skróconą drogą z Gdańska do Gdyni, natrafił na minę, która wybuchła⁴³. Natomiast w raporcie Kompanii Technicznej 1. Morskiego Batalionu Zapasowego z 16 kwietnia 1945 r. zamieszczono dokładniejszy opis tego wydarzenia. Raport informuje o innych ofiarach oraz kierunku przemarszu batalionu:

- „ Dnia 7.04.[19]45. Wysłałem oddział wartowniczy celem zabezpieczenia Stoczni i Warsztatów Mar[yrnarki] Woj[ennej] pod d[owódz]twem ppor. Pawliczka i ppor. Bluma plus 34 marynarzy. Oddział ten maszerujący na Oksywie, w celu skrócenia drogi marszu, zszedł z drogi bitej i w niedużej odległości od Stoczni Mar[yrnarki] Woj[ennej] mar. Cielepa wysunięty bardziej do przodu nastąpił na minę, w skutek czego poniósł śmierć na miejscu. Po za tym zostali ranni ppor. Pawliczka w prawe udo, mat. Wiśniewski w prawy obojczyk, mar. z cenz. Zbrzeźniak w koniec nosa. Zwłoki mar. Cielepy pochowano przy udziale miejscowego proboszcza na cmentarzu parafialnym na Oksywiu. Rannym udzielono doraźnej pomocy⁴⁴.

Jak wynika z przytoczonych dokumentów, 7 kwietnia żołnierze batalionu albo pełnili wartę w stoczni i innych obiektach portowych na terenie Gdańska, albo przemieszczali się do Gdyni, gdzie mieli objąć ochronę strategicznych obiektów wojskowych (o czym świadczy informacja o nadzwyczajnym wypadku). Czy był jakikolwiek związek 1. Morskiego Batalionu Zapasowego z Westerplatte, z którego potem zrodził się mit o wyzwoleniu półwyspu przez polskich marynarzy? Taki wątek pojawia się zaledwie w jednym z dokumentów odnalezionych w trakcie kwerendy; definitywnie rozwiązuje on również kwestię rzekomej obecności batalionu na Westerplatte. Jest to meldunek dowódcy batalionu Kopca z 7 kwietnia 1945 r.:

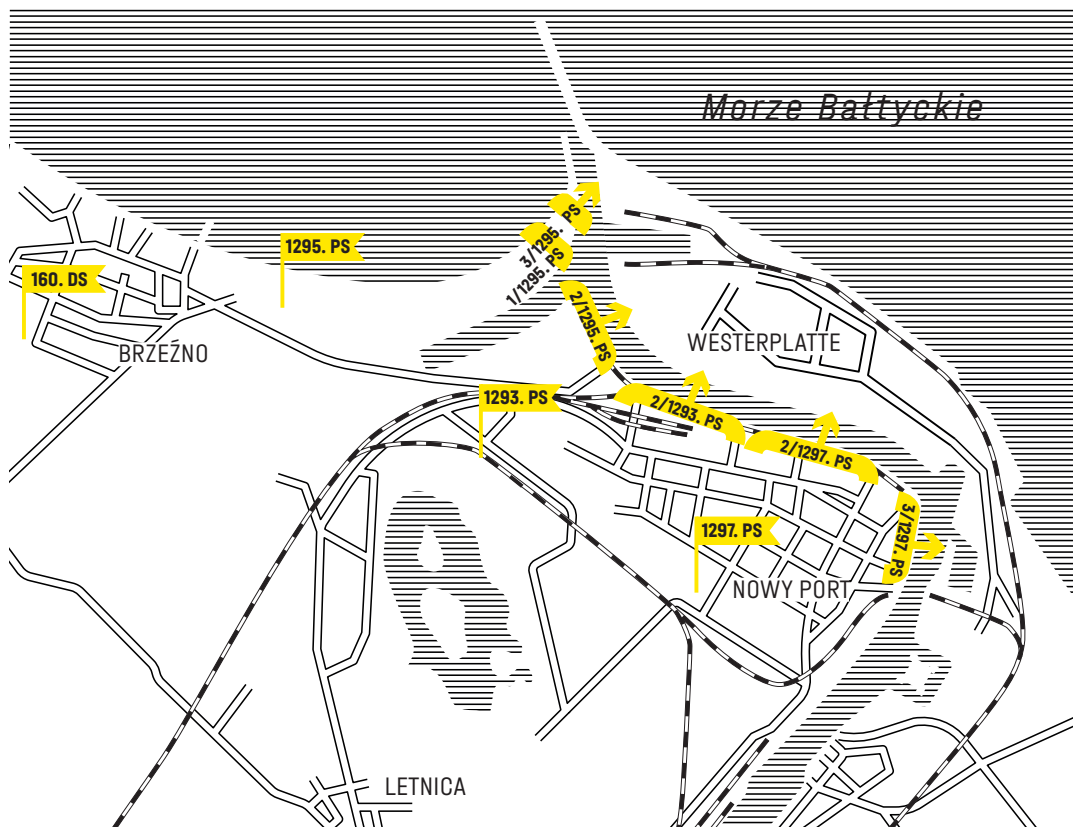
- „ [...] melduję, że w dniu 5 bm. zgłosiłem Komendantowi Garnizonu Gdańsk gw. gen. lejtnantowi Mikulskiemu gotowość Morskiego Batalionu do wzięcia udziału w walkach o Westerplatte. Baon mógłby wystawić oddział kilkudziesięciu ludzi z bronią maszynową. Niestety gotowość nasza była już spóźniona, bo niemcy [pisownia oryginalna – D. P.] zostali wyparci z Westerplatte w dniu 4 bm. w godzinach wieczorowych [podkreślenie – D.P.]. Następnie oświadczyłem, że Morski Baon jest gotowy wziąć udział w walkach z niemcami, którzy

⁴¹ Marynarz Mieczysław Cielepa, ur. 1925 r., z zawodu palacz, pochowany na cmentarzu w Gdyni-Okcywiu.

⁴² Archiwum Wojskowe w Toruniu – Oddział Zamiejscowy w Gdyni, 3767/85/6, Meldunek o nadzwyczajnym wypadku, k. 13, 129.

⁴³ Archiwum Wojskowe w Toruniu – Oddział Zamiejscowy w Gdyni, 3767/85/13, Postanowienie o newszczynaniu postępowania karnego, k. 10.

⁴⁴ *Ibidem*, k. 119.

znajdują się jeszcze u ujścia Wisły. Na to komendant Garnizonu odpowiedział, że dla nas tutaj w porcie jest dużo pracy, a tam bez nas dadzą sobie radę⁴⁵.

IL. 1

Działania 70. Armii
od 23 do 31 marca 1945 r.
(MIWŚ)

Można wnioskować, że właśnie ta gotowość do walki z Niemcami stała się fundamentem mitu wykreowanego w latach sześćdziesiątych XX w. Wskazane dokumenty i opisane zdarzenia nie dają żadnych podstaw merytorycznych, by twierdzić, że żołnierze 1. Morskiego Batalionu Zapasowego brali udział w walkach we wskazanym dniu (7 kwietnia) na terenie półwyspu⁴⁶. Wiosenne wydarzenia na Westerplatte z 1945 r. wymagają dalszych badań, które wypełnią luki w wiedzy na temat sowiecko-niemieckich walk na półwyspie. Podsumowując, warto podkreślić, że starcia te były zażarte i intensywne, natomiast mit wyzwolenia półwyspu przez 1. Morski Batalion Zapasowy stał się jednym z fundamentów komunistycznej propagandy polskiej, a w następstwie – instrumentalnego wykorzystywania Westerplatte w kreowaniu PRL-owskiej polityki historycznej.

⁴⁵ Archiwum Wojskowe w Toruniu – Oddział Zamiejscowy w Gdyni, 3767/85/31, Meldunek dowódcy 1. Morskiego Batalionu Zapasowego Karola Kopca, 7 IV 1945 r., k. 45.

⁴⁶ O mitach tworzonych wokół Westerplatte warto zobaczyć: K. Zajczkowski, *Westerplatte jako miejsce pamięci 1945–1989*, Warszawa 2015.

Nr	Imię i nazwisko	Data urodzenia	Miejsce urodzenia	Data i miejsce powołania do Armii Czerwonej	Jednostka	Data śmierci	Miejsce pochówku
1	Dmitriy Mikow (Дмитрий Миков)	1922	Obwód bielski, wieś Bachonczna, Motdawska SRS	1944 miejsce urodzenia	160. Dywizja Strzelecka	30.03.1945	Gdańsk, Westerplatte, północne obrzeża, cmentarz nr 7
2	Sawwa Kordęńs (Савва Корденсь)	1918	Obwód orgiejewski, Motdawska SRS	3.11.1944 miejsce urodzenia	160. Dywizja Strzelecka	30.03.1945	Gdańsk, Westerplatte, północne obrzeża, cmentarz nr 7
3	Wasilij Androniuk (Василий Андронюк)	1915	Obwód czerowiński, wieś Szyszokowcy, Ukraińska SRS	10.05.1944 miejsce urodzenia	1295. Pułk Strzelecki 160. Dywizji Strzeleckiej	30.03.1945	Gdańsk, Westerplatte, północne obrzeża, cmentarz nr 7
4	Konstanty Czernikow (Константин Черников)	1922	Rejon nisporęński, Motdawska SRS	4.10.1944 miejsce urodzenia	160. Dywizja Strzelecka	31.03.1945	Gdańsk, Westerplatte, północne obrzeża, cmentarz nr 7
5	Mirsaid Sitdekow (Мирсайд Ситдеков)	1922	Rejon kadirski, Baszkińska ASRS	2.07.1941 Artiomowski, Ukraińska SRS	1293. Pułk Strzelecki 160. Dywizji Strzeleckiej	1.04.1945	Gdańsk, Westerplatte, północne obrzeża, cmentarz nr 7
6	Młodszy sierżant Nikolaj Szachow (Николай Шахов)	1912	Obwód kurski, osada Matachowa, RSFSR	28.06.1942 Leniński Wojenkomat	1293. Pułk Strzelecki 160. Dywizji Strzeleckiej	30.03.1945	Gdańsk, Westerplatte, północne obrzeża, cmentarz nr 7
7	Młodszy sierżant Aleksander Szachow (Александр Шахов)	1912	Obwód kurski, osada Matachowa, RSFSR	28.07.1942 Omsk	1295. Pułk Strzelecki 160. Dywizji Strzeleckiej	30.03.1945	Gdańsk, Westerplatte, północne obrzeża, cmentarz nr 7
8	Andriej Prokorieńko (Андрей Прокопенко)	1899	Obwód dniepropietrowski, Ukraińska SRS	9.03.1945	1293. Pułk Strzelecki 160. Dywizji Strzeleckiej	30.03.1945	Gdańsk, Westerplatte, północne obrzeża, cmentarz nr 7

9	Wasilij Fomin (Василий Фомин)	1907	Rejon romanowski, obwód saratowski	9.08.1944 Pietropawłowski, obwód kamczacki, RSFSR	1293. Pułk Strzelecki 160. Dywizji Strzeleckiej	1.04.1945	Gdańsk, Westerplatte, północne obrzeża, cmentarz nr 7
10	Michaił Pancepenko (Михаил Панченко)	1902	Obwód sumski, wieś Wielka Rybnica, Ukraińska SRS	21.08.1941 miejsce urodzenia	104. Wydzielony Zmotoryzowany Batalion Pontonowo-mostowy	30.03.1945	Gdańsk, Westerplatte, brzeg Martwej Wisły
11	Nikołaj Ważanow (Николай Важанов)	1925	Obwód saratowski, wieś N. Romanowska	1.02.1943 miejsce urodzenia	1295. Pułk Strzelecki 160. Dywizji Strzeleckiej	29.03.1945	Gdańsk, Westerplatte, północne obrzeża, cmentarz nr 7
12	Nikołaj Ruru (Николай Пыру)	1916	Rejon bużorski, wieś Łapuszyno, Mołdawska SRS	12.11.1944 miejsce urodzenia	1295. Pułk Strzelecki 160. Dywizji Strzeleckiej	30.03.1945	Gdańsk, Westerplatte, północne obrzeża, cmentarz nr 7
13	Iwan Żukow (Иван Жуков)	1924	Obwód ortowski, rejon dmitrijewski, RSFSR	4.01.1943 miejsce urodzenia	1293. Pułk Strzelecki 160. Dywizji Strzeleckiej	1.04.1945	Gdańsk, Westerplatte, północne obrzeża, cmentarz nr 7
14	Michaił Mironowski (Михаил Мироновский)	1922	Obwód brzeski, wieś Hodołki, Białoruska SRS	28.08.1944 z oddziału partyzanckiego pułkownika Graczowa	1297. Pułk Strzelecki 160. Dywizji Strzeleckiej	1.04.1945	Gdańsk, Westerplatte, południowe obrzeże. Po wojnie został ekshumowany i pochowany na cmentarzu wojennym Żołnierzy Armii Radzieckiej na ul. Generata Giełguda

Na podstawie: ЦАМО, ф. 58, оп. 18003, д. 563; ЦАМО, ф. 7933 оп. 75753с, д. 2; ЦАМО, ф. 31529, оп. 256789с, д. 3.

Bibliografia

Źródła

Archiwum Wojskowe w Toruniu – Oddział Zamiejscowy w Gdyni.
Центральный Архив Министерства Обороны (Centralne Archiwum
Ministerstwa Obrony Federacji Rosyjskiej): ф. 13633, ф. 31529,
ф. 46, ф. 58, ф. 7933, ф. 7933.

Opracowania

- Anduta K., *1. Warszawska Brygada Pancerna im. Bohaterów Westerplatte na froncie (1943–1945)*, Warszawa 2015.
- Borowski R., *Granitowy kolos u wrót gdańskiego portu. Historia Pomnika Obrońców Wybrzeża*, Trójmiasto.pl, <https://historia.trojmiasto.pl/Granitowy-kolos-u-wrot-gdanskiego-portu-Historia-Pomnika-Obrońców-Wybrzeża-n93784.html#tri> [dostęp: 26 VI 2022].
- Daniłuk J., *„Miasto skoszarowane”. Garnizon Gdańsk w latach 1939–1945*, Gdańsk 2020.
- Drzycimski A., *Westerplatte*, cz. 1: *Reduta w budowie 1926–1939*, Gdańsk 2014.
- Drzycimski A., *Westerplatte*, cz. 2: *Reduta wojenna 1939*, Gdańsk 2014.
- Flisowscy M. i Z., *Bastion u wrót Gdańska*, Warszawa 1985.
- Flisowski Z., *Tu na Westerplatte*, Warszawa 1982.
- Flisowski Z., *Westerplatte*, Warszawa 1974.
- Gliniecki T., Panto D., *Krzywy obraz wojny. Armia Czerwona w Gdańsku i Prusach w 1945 r.*, Gdańsk 2019.
- Grot E., *Praca więźniów z przejściowych obozów dla jeńców cywilnych w Gdańsku, Nowym Porcie i Stutthofie na Westerplatte w latach 1939–1941*, „Stutthof. Zeszyty Muzeum” 2013, z. 1.
- Katwa A., *70 lat temu oddziały 2. Frontu Białoruskiego zdobyły Gdańsk*, Dzieje.pl, <https://dzieje.pl/aktualnosci/70-lat-temu-oddziały-2-frontu-białoruskiego-zdobyły-gdańsk> [dostęp: 26 VI 2022].
- Kosiarz E., *Wyzwolenie Polski Północnej 1945*, Gdynia 1967.
- Kosiarz E., Pogoda W., Witkowski R., *Westerplatte*, Gdynia 1967.
- Malinowski H., *Powstanie i działalność 1 Samodzielnego Morskiego Batalionu Zapasowego*, „Rocznik Ośrodka Nauk Społecznych i Wojskowych Marynarki Wojennej” 1964, nr 2.
- Orski M., *Filie obozu koncentracyjnego Stutthof w latach 1939–1945*, Gdańsk 2004.
- Pantenius H.J., *Letzte Schlacht an der Ostfront. Von Döberitz bis Danzig 1944/1945. Erinnerung und Erfahrung eines jungen Regimentskommandeurs*, Hamburg 2002.
- Radziszewski W., *Marynarka Wojenna w latach 1945–1949*, Gdańsk 1979.
- Sobczak K., *Kierunek Baltyk. Wyzwolenie polskich ziem północnych 1944–1945*, Warszawa 1978.
- Tuliszka J., *Westerplatte 1926–1939*, Toruń 2011.
- Voellner H., *Die letzten Tage der Schlacht um Danzig*, „Unser Danzig” 1983, Nr. 7.
- Voellner H., *Die Schlacht um Danzig 1945*, „Unser Danzig” 1981, Nr. 6.
- W cieniu obozu Stutthof: martyrologia więźniów w gdańskim obozie Neufahrwasser (1939–1940) i Aussenstelle Westerplatte (1939–1941). Wybór relacji i wspomnień*, wstęp, oprac. W. Turek, Gdańsk 2020.
- Witkowski R., *Westerplatte. Historia i dzień dzisiejszy*, Gdańsk 1977.
- Zajączkowski K., *Westerplatte jako miejsce pamięci 1945–1989*, Warszawa 2015.
- Завьялов А.С., Калядин Т.Е., *Восточно-померанская наступательная операция советских войск. Февраль-март 1945 г.*, Москва 1960.